

Til Norges Bank

1. mars 2018

Tilråding om å utelukke JBS SA fra Statens pensjonsfond utland

Sammendrag

Etikkrådet anbefaler å utelukke JBS SA på grunnlag av en uakseptabel risiko for at selskapet er ansvarlig for grov korrupsjon.

JBS, som er notert på børsen i Sao Paolo, er verdens nest største næringsmiddelselskap og hadde i mai 2017 over 235 000 ansatte i over 20 land. Det familieeide holdingselskapet J&F eier ca. 42 % av aksjene. To av sønnene til grunnleggeren av J&F og JBS var tidligere styreleder og CEO i JBS og har også vært de mest sentrale i korrupsjonssakene selskapet har vært involvert i.

Tidligere representanter for ledelsen og styret i JBS har tilstått å ha bestukket mer enn 1800 politikere i Brasil fra 28 forskjellige politiske partier. Dette skal ha inkludert nesten 200 medlemmer av parlamentet, en rekke guvernører, samt flere av landets presidenter. Totalt sett kan bestikkelsene dreie seg om nesten 1,5 milliarder NOK utbetalt gjennom de siste 10-15 årene.

Rådet har vurdert om det foreligger en uakseptabel risiko for at selskapet på nytt skal bli involvert i tilsvarende handlinger. Alvoret og omfanget av korrupsjonshandlingene og selskapets reaksjoner på disse er viktige elementer i denne vurderingen. Rådet legger også vekt på selskapets tiltak for å forebygge, oppdage og reagere på korrupsjon, samt det politiske landskapet selskapet opererer i.

I lys av alvoret og omfanget av korrupsjonen mener Etikkrådet at selskapet på et tidlig tidspunkt burde ha gransket anklager, slått ned på misligheter og iverksatt tiltak for å forhindre nye korrupsjonstilfeller. Dette synes ikke å ha vært tilfelle. Hverken styreformann eller CEO ble suspendert da disse ble satt under etterforskning. Selv da CEO erkjente korrupsjon og inngikk en samarbeidsavtale med påtalemyndigheten, fortsatte han i sin stilling frem til han ble arrestert i september 2017. Selskapet iverksatte heller ikke på eget initiativ granskninger av korrupsjonsanklagene eller nye tiltak på etterlevelselsesområdet, men ble pålagt slike tiltak gjennom et forlik morselskapet inngikk med påtalemyndigheten.

Etikkrådet legger til grunn at JBS frem til mai 2017 ikke har hatt en helhetlig plan for korrupsjonsbekjempelse. Tiltakene som blir presentert i årsrapportene, fremstår til dels som tilfeldige og løsrevne. Rådet stiller seg også spørrende til hvor reelle tiltakene har vært både i lys av korrupsjonen som har pågått kontinuerlig, og de nye tiltakene som selskapet lanserte i 2017.

Rådet har vært i kontakt med JBS flere ganger, og selskapet har inngitt kommentarer til et utkast til tilrådning og gitt informasjon om sitt etterlevelselsesprogram. Rådet har notert seg at selskapet nå forsøker å få et helhetlig etterlevelselsesprogram på plass, i tråd med internasjonal bestep praksis på området.

Selskapers tiltak for å hindre korrupsjon er imidlertid ikke begrenset til etableringen av et etterlevelselsesprogram. Også eierstyring og selskapsledelse må tilpasses risikoen for korrupsjon. I en situasjon der tidligere medlemmer av styret og ledelsen har vært direkte ansvarlige for grov korrupsjon, mener Etikkrådet at den nåværende sammensetningen av styret og ledelsen ikke gir tilstrekkelig avstand til korrupsjonshandlingene og de involverte personene. Styreleder har vært i selskapet gjennom hele perioden der korrupsjonen har pågått. Dette gjelder også CEO, som samtidig er nestleder i styret. Både CEO og et annet styremedlem er i nær familie med hovedmennene i korrupsjonssaken. Det fremstår for Etikkrådet som særlig krevende for selskapet å håndtere granskninger når både den daglige ledelsen og flere styremedlemmer er inhabile. Rådet merker seg også at selskapets andre store aksjonær, BNDES, har kritisert selskapet for dårlig eierstyring og selskapsledelse etter at de

nye tiltakene for bedret selskapsstyring ble lansert. Etikkrådet mener derfor at det fortsatt er en uakseptabel risiko for grov korrupsjon knyttet til JBS.

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Hva rådet har tatt stilling til	1
1.2	Kilder	2
2	Etikkrådets undersøkelser	2
2.1	Den politiske situasjonen i Brasil	5
3	Standarder for etterlevelse og korrupsjonsforebygging	6
3.1	Internasjonale standarder	6
3.2	Nasjonal lovgivning	8
4	Informasjon fra selskapet	9
4.1	JBS' reaksjoner på korrupsjonsanklagene	9
4.2	JBS' tiltak for å forebygge, oppdage og reagere på korrupsjon	10
4.2.1	Etterlevelse (« <i>compliance</i> »)	10
4.2.2	Eierstyring og selskapsledelse (« <i>corporate governance</i> »)	12
5	Etikkrådets vurdering	13
6	Tilrådning	15

1 Innledning

Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland (SPU) har vurdert fondets investeringer i selskapet JBS SA (JBS)¹ opp mot korrupsjonskriteriet i retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra SPU.² Selskapet er involvert i flere korrupsjonssaker.

JBS ble grunnlagt i 1953 og er børsnotert i Sao Paolo. I mai 2017 hadde JBS over 235 000 ansatte og produksjons- og salgsvirksomhet i over 20 land. Selskapet er verdens nest største næringsmiddelselskap og verdens største kjøttprodusent. Mesteparten av virksomheten befinner seg i Nord- og Sør-Amerika, Europa og Australia.³

Ved utgangen av 2017 eide SPU aksjer for 1 173 mill. kroner, tilsvarende en eierandel på 1,78 prosent i selskapet.⁴

1.1 Hva rådet har tatt stilling til

Korrupsjonsanklagene mot den nåværende og tidligere øverste ledelsen i JBS gjelder bestikkelser betalt til politikere og andre offentlige tjenestemenn i Brasil, samt ulovlig valgkampstøtte. Et selskap kan utelukkes hvis det er en uakseptabel risiko for at det medvirker til eller selv er ansvarlig for grov korrupsjon etter retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra SPU, § 3 bokstav e).

For begrepet grov korrupsjon legger Etikkrådet følgende definisjon til grunn:⁵

- 1) *Grov korrupsjon foreligger dersom et selskap gjennom sine representanter*
 - a) *gir eller tilbyr en fordel – eller forsøker å gjøre det – for utilbørlig å påvirke:*
 - i) *en offentlig ansatt tjenestemann i utøvelsen av offentlige plikter eller i avgjørelser som kan tilføre selskapet en fordel, eller*
 - ii) *en person i privat sektor som tar avgjørelser eller har innflytelse på avgjørelser som kan tilføre selskapet en fordel,*
 - b) *krever eller mottar bestikkelser*
- og*
- c) *korrupsjonshandlingene som er nevnt i bokstav a og b, utføres på en systematisk eller omfattende måte.*

¹ Issuer ID: 10454198.

² Retningslinjene er tilgjengelige på lovdata, <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2014-12-18-1793?q=retningslinjer+++pensjonsfond+++utland>.

³ JBS. Annual and Sustainability Report 2016, s. 20,

<http://jbss.infoinvest.com.br/enu/4070/JBS%20RAS%202016%20EN%20170502%20Final.pdf>.

⁴ Norges Banks nettside, <https://www.nbim.no/no/fondet/beholdningene/>.

⁵ Se Etikkrådets tilrådning av 21. desember 2015 om å sette Petrobras SA til observasjon, tilgjengelig på <http://etikkradet.no/files/2017/05/Tilrading-Petrobras-21.-desember-2015.pdf>.

2) I sin vurdering legger rådet også vekt på hvorvidt selskapet har et godt antikorrupsjonsprogram som er gjennomført og organisert på en måte som gjør selskapet i stand til å forebygge, oppdage og reagere på korrupsjon i virksomheten.

I vurderingen av fremtidig korrupsjonsrisiko tar rådet utgangspunkt i hvilke korrupsjonshandlinger som er erkjent, og hvordan selskapet har reagert på disse. Rådet legger vekt på graden av korrupsjonsrisiko selskapet vil stå overfor fremover i tid, og selskapets tiltak for å begrense denne risikoen. Hva selskapet tidligere har gjort og hva som nå gjøres for å forhindre korrupsjon, er viktige momenter i vurderingen. Rådet legger til grunn at det er selskapet som må godtgjøre at det arbeides tilstrekkelig effektivt med å forebygge korrupsjon.

1.2 Kilder

Informasjon om korrupsjonsanklager mot JBS stammer i første rekke fra brasilianske og internasjonale presseartikler, samt fra den brasilianske påtalemyndigheten.

Vurderingen av selskapets etterlevelseshandlinger og antikorrupsjonsprogram er i hovedsak basert på informasjon fra JBS' hjemmeside og korrespondanse med selskapet. Vurderingen av selskapets eierstyring og selskapsledelse er basert på informasjon som er tilgjengelig på JBS' hjemmeside og informasjon fra brasilianske og internasjonale presseartikler.

Selskapet har også kommentert et utkast til tilråding.

2 Etikkrådets undersøkelser

J&F er et familieeid holdingselskap som ble etablert i 1953 av samme person som grunnla JBS.⁶ J&F eier ca. 42 % av aksjene i JBS.⁷ To av grunnleggerens sønner var tidligere hhv. styreleder og CEO i JBS og har også vært de mest sentrale i korrupsjonssakene.

Brasiliansk høyesterett (Supremo Tribunal Federal – STF) godkjente 18. mai 2017 en samarbeidsavtale som styreleder og CEO i JBS, samt fem andre fra selskapet eller J&F, hadde inngått med påtalemyndigheten.⁸ Dagen etter frigjorde høyesterett videoopptak av de involverte forklaringer.⁹ Følgende hovedpunkter kan trekkes frem fra forklaringene:

- Ledelsen i JBS har tilstått å ha bestukket – direkte og indirekte – til sammen 1829 politikere fra 28 forskjellige politiske partier.¹⁰ Dette inkluderer blant annet 167 medlemmer av deputertkammeret i parlamentet (Câmara dos Deputados), 28 medlemmer

⁶ Bloomberg, Company Overview of J&F Investimentos S.A.:

<https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=35495410>.

⁷ <http://jbss.foinvest.com.br/static/enu/composicao-acionaria-e-societaria.asp?idioma=enu> (pr. 8. februar 2018).

⁸ EBC, 18. mai 2017: *Ministro Edson Fachin homologa delação premiada da JBS*, <http://agenciabrasil.ebc.com.br/politica/noticia/2017-05/ministro-edson-fachin-homologa-delacao-premiada-da-jbs>.

⁹ Veja, 22. mai 2017: *Assista aos vídeos da delação da JBS*, <http://veja.abril.com.br/brasil/assista-aos-videos-da-delacao-da-jbs/>.

¹⁰ I et notat fra den brasilianske påtalemyndigheten friggitt 19. juni 2017 er tallet oppjustert til 1893 politikere. Ministério Público Federal, 19. juni 2017: *Memoriais sobre questões processuais relevantes envolvendo a homologação de acordo de colaboração premiada de executivos do Grupo J&F*, s. 18, <http://www.mpf.mp.br/pgr/documentos/MemorialacordoJF.pdf>.

av senatet (Senado Federal), 16 guvernører – i tillegg til nåværende og de to foregående presidentene i Brasil. De impliserte har presentert forskjellige summer i forklaringene, men totalt sett kan bestikkelsene dreie seg om nesten 600 mill. BRL (1,5 mrd. NOK) som har blitt utbetalt de siste 10-15 årene.¹¹

- Korrupsjonen skal i første rekke ha blitt gjennomført for å innhente offentlig finansiering, skattefordeler eller andre økonomiske fordeler som kunne sikre JBS' kraftige vekst.¹²
 - Ifølge forklaringene sikret JBS seg innflytelse i den brasilianske utviklingsbanken, BNDES, gjennom finansministeren. Bestikkelsene til den tidligere finansministeren skal ha utgjort en avgift på 4 % av hver lånekontrakt JBS inngikk med BNDES, samt av aksjeinvesteringene som det heleide datterselskapet BNDESpas gjorde i selskapet. BNDESpas eier i dag ca. 21 % av JBS;¹³
 - I 2015 skal JBS ha betalt 20 mill. BRL (50 mill. NOK) i bestikkelser til lederen for deputertkammeret for å slippe arbeidsgiveravgift i den delen av virksomheten som drev med kyllingproduksjon;
 - I 2011, 2012 og 2013 skal JBS ha utbetalt til sammen 30 mill. BRL (75 mill. NOK) i bestikkelser til guvernører i Mato Grosso og Mato Grosso do Sul for å oppnå skattefordeler;
 - Den tidligere styrelederen i JBS skal også ha forsøkt å påvirke den nåværende presidenten i landet til å få inn nye direktører i det brasilianske finanstillstyret (Comissão de Valores Mobiliários – CVM).

En ny sak dukket opp umiddelbart etter offentliggjøringen av samarbeidsavtalen mellom ledelsen i JBS og påtalemyndigheten. Det ble da kjent at både styreleder og CEO i JBS var under etterforskning av CVM for innsidehandel og mistenkelige valutatransaksjoner i tilknytning til samarbeidsavtalen. I første halvdel av september ble det også rapportert at tidligere styreleder og tidligere CEO i JBS hadde blitt tatt i forvaring av den brasilianske påtalemyndigheten som ledd i den videre etterforskningen av saken.¹⁴

¹¹ O Globo, 19. mai 2017: *Delator diz que dinheiro da JBS irrigou 1.829 candidatos de 28 partidos*, <https://oglobo.globo.com/brasil/delator-diz-que-dinheiro-da-jbs-irrigou-1829-candidatos-de-28-partidos-21366155>; Financial Times, 25. mai 2017: *Culture of corruption engulfs Brazilian elite*, <https://www.ft.com/content/3490dbb8-4050-11e7-9d56-25f963e998b2>.

¹² Se blant annet G1, 24. mai 2017: *Veja 8 situações em que os donos da JBS usaram a corrupção para obter vantagens*, <http://g1.globo.com/economia/negocios/noticia/veja-8-situacoes-em-que-os-donos-da-jbs-usaram-a-corrupcao-para-obter-vantagens.ghtml>; G1, 21. mai 2017: *Dono da JBS diz que pagou propina por investimentos de fundos de pensão*, <http://g1.globo.com/politica/operacao-lava-jato/noticia/dono-da-jbs-diz-que-pagou-propina-por-investimentos-de-fundos-de-pensao.ghtml>.

¹³ <http://jbss.foinvest.com.br/static/enu/composicao-acionaria-e-societaria.asp?idioma=enu> (pr. 8. februar 2017).

¹⁴ Reuters, 19. mai 2017: *Brazil watchdog opens new probes into JBS-related insider trading*, <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-jbs-regulator-idUSKCN18F0AT>; Reuters, 18. mai 2017: *JBS controlling shareholders sold nearly \$100 mill. in shares: filings*, <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-jbs-stocks-idUSKCN18E36Q>; Financial Times, 13. september 2017: <https://www.ft.com/content/161e2be8-9895-11e7-a652-cde3f882dd7b>. Tidligere styreleder i JBS ble også tatt i forvaring fordi den brasilianske påtalemyndigheten kort tid før hadde mottatt nye opplysninger som kunne indikere at førstnevnte holdt tilbake informasjon i forbindelse med inngåelsen av samarbeidsavtalen før

J&F inngikk et rettsforlik med brasiliansk påtalemyndighet (Ministério Público Federal – MPF) 31. mai 2017 hvor de gikk med på å betale en bot på 10,3 mrd. BRL (ca. 26 mrd. NOK) over 25 år for de forskjellige korrupsjonsforholdene som selskapet hadde vært involvert i.¹⁵ Ifølge MPF knyttet forliket og boten seg til forholdene som var blitt avdekket gjennom fem forskjellige etterforskningsoperasjoner, hvorav to knytter seg til JBS' virksomhet.¹⁶

Selv om detaljene i sakene ikke var kjent før samarbeidsavtalen, har det i flere år vært rapportert i pressen at JBS skal ha vært involvert i korrupsjon og annen økonomisk kriminalitet. I juli 2014 kom det frem at JBS var involvert i en skattesak i Mato Grosso hvor selskapet ble anklaget for å ha mottatt 73,5 mill. BRL (ca. 184 mill. NOK) i urettmessige skattefordeler.¹⁷ I november 2014 og januar 2015 ble det rettet et kritisk søkelys mot selskapets nære relasjoner til de største politiske partiene.¹⁸

Siden juli 2016 har det vært kjent at representanter for styret og ledelsen i JBS har vært under etterforskning for korrupsjon. I september 2016 ble CEO i JBS beordret av en føderal dommer i Brasilia til midlertidig å fratre sin stilling, avstå fra enhver aktivitet i finansmarkedene, samt levere inn passet sitt for å unngå å bli fengslet. Bakgrunnen for dette var mistanke om bestikkelser med sikte på å innhente finansering fra pensjonsfondene til flere statlige selskaper. Også styreleder måtte midlertidig fratre sin stilling på grunn av disse forholdene.¹⁹

I mars 2017 kom det frem at JBS var under etterforskning for å ha bestukket offentlige inspektører for at disse skulle godkjenne salg og eksport av dårlig/bedervet kjøtt. Det fremkom også i denne forbindelse at selskapet skal ha hatt mulighet til å påvirke utvelgelsen av hvilke inspektører som skulle gjennomføre selve inspeksjonene ved selskapets produksjonsanlegg.²⁰

sommeren, se f.eks.: Reuters, 5. september 2017: <https://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-jbs/brazil-prosecutor-says-new-audio-threatens-batista-leniency-deal-idUSKCN1BF2IV>.

¹⁵ Reuters, 31. mai 2017: *Brazil's J&F agrees to pay record \$3.2 billion fine in leniency deal*, <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-jbs/brazils-jf-agrees-to-pay-record-3-2-billion-fine-in-leniency-deal-idUSKBN18R1HE>.

¹⁶ Ministério Público Federal, 31. mai 2017: *Acordo de leniência: força-tarefa Greenfield e procuradores do MPF fecham acordo com J&F*, <http://www.mpf.mp.br/df/sala-de-imprensa/noticias-df/acordo-de-leniencia-forca-tarefa-greenfield-e-procuradores-do-mpf-fecham-acordo-com-j-f>; JBS, 31. mai 2017: *Material Fact – JBS Announces that its Holding Company entered into a Leniency Agreement with the Brazilian Federal Prosecutor's Office*, <http://jbs.infoinvest.com.br/enu/4149/MATERIAL%20FACT%20-%20A%20Agreement%20with%20MPF%20%282%29.pdf>.

¹⁷ MidiaNews, 31. juli 2014: *MPE diz que JBS foi "escolhida a dedo" como beneficiária*, <http://www.midianews.com.br/conteudo.php?sid=3&cid=205418>.

¹⁸ UOL, 28. januar 2015: *JBS nega relação entre doações e empréstimos com o BNDES*, <http://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2015/01/28/jbs-nega-relacao-entre-doacoes-e-emprestimos-com-o-bndes.htm>; Jornal da Mídia, 11. november 2014: *Políticos revelam 'homem da mala' do grupo JBS/Friboi*, http://www.jornaldamidia.com.br/noticias/2014/11/11/Blog_do_JM/Politicos-revelam-homem-da-mala-do-grupo-JBSFriboi.shtml.

¹⁹ Folha de S.Paulo, 1. juli 2016: <http://www1.folha.uol.com.br/poder/2016/07/1787539-jbs-e-alvo-de-nova-etapa-da-lava-jato.shtml>; Reuters, 5. september 2016: *JBS CEO ordered to step aside in Brazil pension fund probe*, <http://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-pensions-idUSKCN11B14G>; Wall Street Journal, 6. september 2016: *CEO of Brazil's JBS Suspended From All Management Posts by Court Order*, <https://www.wsj.com/articles/ceo-of-brazils-jbs-suspended-from-all-management-posts-by-court-order-1473170650>.

²⁰ Bloomberg, 17. mars 2017: *Brazil's Latest Scandal: Bribes, Acid and Tainted Meat Sales*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-17/brazil-meat-producers-jbs-brf-probed-in-alleged-bribery-scheme>; El País, 18. mars 2017: *JBS e BRF, de "campeãs nacionais" a suspeitas de vender carne vencida*, https://brasil.elpais.com/brasil/2017/03/17/politica/1489763244_536570.html.

2.1 Den politiske situasjonen i Brasil

Brasil har de senere år vært i en alvorlig politisk krise, hvilket må ses i sammenheng med flere store korrupsjonsskandaler som involverer den øverste politiske ledelsen i landet. I 2014 ble den store korrupsjonssaken under navnet «Lava Jato» offentlig kjent.²¹ Etter dette har også korrupsjonssakene knyttet til fotball-VM i Brasil i 2014, sommer-OL i Rio de Janeiro i 2016 og J&F/JBS kommet til.²²

I mars 2017 kom det frem at 83 brasilianske politikere var under etterforskning for korrupsjon i forbindelse med *Lava Jato*-saken. Dette inkluderte blant annet de to foregående presidentene, fem medlemmer av den sittende regjeringen, de nåværende og tidligere lederne for begge kamrene i den brasilianske nasjonalforsamlingen, og minst to tidligere ledere for opposisjonen.²³ I mai 2017 ble også den sittende presidenten implisert i forbindelse med offentliggjøringen av samarbeidsavtalen mellom ledelsen i JBS og den brasilianske påtalemyndigheten.²⁴

Den omfattende korrupsjonen i det politiske systemet i Brasil kan knyttes både til historiske og strukturelle faktorer. Valgsystemet – hvor de enkelte representanter til deputertkammeret i parlamentet blir valgt på selvstendig grunnlag og selv bestemmer hvilket parti de skal representere (såkalt «åpen liste») – åpner for opportunisme, mange små og svake partier, og flyktige koalisjoner.²⁵ Med valg på tre forskjellige nivåer (føderalt, delstat og by) på tvers av et av verdens største land, blir valgkamper også veldig dyre. Det er svært vanskelig for et enkelt politisk parti å vinne flertall alene gjennom valgene. At det er registrert så mange som 35 forskjellige politiske partier i Brasil, gjør situasjonen enda mer krevende. Partiene må bruke store ressurser på å sikre seg støtte fra andre partier for å kunne danne flertallskoalisjoner.²⁶

Politikere har hatt direkte innflytelse over oppnevning av topplederne i statseide selskaper og har selv ofte også sittet i styret i statsselskaper.²⁷ Midler fra selskapene har blitt brukt til å finansiere partiene gjennom hemmelige fond, men det har også forekommet at midler fra

²¹ Bloomberg, 25. mai 2017: *Brazil's Car Wash Scandal Reveals a Country Soaked in Corruption*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-05-25/brazil-s-car-wash-scandal-reveals-a-country-soaked-in-corruption>.

²² Bloomberg, 25. mai 2017. Se også: Guardian, 4. juni 2015: *Fifa corruption crisis: FBI inquiry now includes 2014 Brazil World Cup*, <https://www.theguardian.com/football/2015/jun/04/fifa-corruption-crisis-fbi-inquiry-now-includes-2014-world-cup-in-brazil>; Reuters, 25. mai 2016: *Exclusive: Brazil investigating possible corruption at Olympic venues*, <https://www.reuters.com/article/us-olympics-rio-corruption-exclusive/exclusive-brazil-investigating-possible-corruption-at-olympic-venues-idUSKCN0YG2WT>.

²³ Guardian, 15. mars 2017: *Brazil's corruption inquiry list names all the power players – except the president*, <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/15/brazil-corruption-investigation-list-politicians-michel-temer>.

²⁴ O Globo, 17. mai 2017: <https://oglobo.globo.com/brasil/dono-da-jbs-grava-temer-dando-aval-para-compra-de-silencio-de-cunha-21353935>.

²⁵ Washington Post, 25. mai. 2016: *How Brazil's electoral system led the country into political crisis*, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/05/25/how-brazils-electoral-system-led-the-country-into-political-crisis/?utm_term=.1a691a1a6df7.

²⁶ Guardian, 1. juni 2017: *Operation Car Wash: Is this the biggest corruption scandal in history?*, <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/01/brazil-operation-car-wash-is-this-the-biggest-corruption-scandal-in-history>; Transparency International, 22. juni 2016: *Brazil: Overview of Corruption and Anti-Corruption*, s. 2, [https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Brazil overview of corruption and anticorruption 2016.pdf](https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Brazil%20overview%20of%20corruption%20and%20anticorruption%202016.pdf); Financial Times, 25. mai 2017.

²⁷ Guardian, 1. juni 2017.

selskapene har gått til personlig berikelse av politikere og ledere i de aktuelle selskapene.²⁸ Kontrollen over statlige banker eller pensjonsfond, slik man har sett i J&F/JBS-saken, har vært et viktig element i korrupsjonssystemet.

Som følge av disse strukturelle og historiske forholdene er det mange representanter både i den brasilianske nasjonalforsamlingen og regjeringen som kan ha en personlig interesse i å forhindre de pågående korrupsjonsetterforskningene eller sikre immunitet mot straffeforfølgelse. Når det gjelder det siste, har representanter i nasjonalforsamlingen i lengre tid forsøkt å vedta en ny lov som gir dem amnesti for all ulovlig partistøtte («*caixa dois*») de eventuelt har mottatt tidligere fra private selskaper. Behandlingen av korrupsjonssaker mot folkevalgte og mange andre myndighetspersoner i Brasil går langsomt på grunn av spesielle regler som fastsetter at rettsprosesser mot dem kun kan føres i høyesterett hvor det er store kapasitetsproblemer.²⁹

3 Standarder for etterlevelse og korrupsjonsforebygging

I sin vurdering av hva selskapet gjør for å hindre fremtidig korrupsjon, ser Etikkrådet hen til internasjonale standarder for best praksis og relevant lovgivning.

3.1 Internasjonale standarder

På bakgrunn av internasjonale standarder for etterlevelse og antikorrupsjon i multinasjonale selskaper kan det utledes noen hovedprinsipper for hvilke grep et foretak bør ta for å etablere og gjennomføre et effektivt antikorrupsjonsprogram.³⁰ OECD har i tillegg fastsatt egne prinsipper for god eierstyring og selskapsledelse («*corporate governance*») som på flere sentrale områder også har stor betydning for selskapers arbeid med antikorrupsjon.³¹

Etterlevelse

Samtlige relevante internasjonale organer legger til grunn at toppledelsen må være genuint involvert i arbeidet for at selskapet effektivt skal være i stand til å forebygge korrupsjon. Det er viktig at ledelsen tydelig kommuniserer en nulltoleranse for korrupsjon, og at selskapet

²⁸ Transparency International, 22. juni 2016, s. 3.

²⁹ Washington Post, 25. mai. 2016; Guardian, 23. mai 2016:

<https://www.theguardian.com/world/2016/may/23/brazil-dilma-rousseff-plot-secret-phone-transcript-impeachment>; Reuters, 17. mars 2017: *Brazilian corruption probe sends politicians running for cover*, <https://www.reuters.com/article/us-brazil-corruption-amnesty/brazilian-corruption-probe-sends-politicians-running-for-cover-idUSKBN16O29A>.

³⁰ Internasjonalt anerkjente veiledninger og prinsipper for hvordan et antikorrupsjonsprogram kan utformes finnes blant annet i: UNODC. 2013. *An Anti-Corruption Ethics and Compliance Programme for Business: A Practical Guide*, tilgjengelig på https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2013/13-84498_Ebook.pdf; U.S. Department of Justice (DOJ) og U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). 2012. *A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act*, tilgjengelig på <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>; OECD. 2010. *Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics and Compliance*, tilgjengelig på <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/44884389.pdf>; Transparency International (TI). 2013. *Business Principles for Countering Bribery*, tilgjengelig på http://www.transparency.org/whatwedo/publication/business_principles_for_countering_bribery.

³¹ OECD. 2015. *G20/OECD Principles of Corporate Governance*, <http://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>.

kommuniserer betydningen av det korrupsjonsforebyggende arbeidet til ansatte, forretningspartnere og representanter.³²

For å kunne definere systemer som er tilpasset den konkrete virksomheten, må det gjøres en målrettet kartlegging og vurdering av korrupsjonsrisikoen i hele virksomheten. Slike vurderinger gjøres fortløpende i forbindelse med vurderingen av tredjeparter, opplæring og interne granskninger. Det er et minstekrav at selskapet gjennomfører solide forebyggende tiltak på de områdene der selskapet er mest eksponert for risiko.³³

For å oppnå en effektiv gjennomføring av systemene må man utvikle gode opplæringsopplegg for ansatte og forretningspartnere som selskapet har kontroll eller bestemmende innflytelse over. Særlig toppledere, mellomledere og ansatte i risikoutsatte posisjoner må få særskilt tilpasset undervisning.³⁴

Det er videre viktig at selskapet gjennomfører kontroll av tredjeparter, såkalt *due-diligence*, at tredjeparter i risikofylte områder gis opplæring i antikorrupsjon og følges opp jevnlig, og at det føres kontroll med at betalingene til disse står i et proporsjonalitetsforhold til det arbeidet som er utført.³⁵

Ledelsen må oppfordre ansatte til å opptre i samsvar med antikorrupsjonsprogrammet og til å varsle ved mistanke om brudd på interne regler. Det bør etableres systemer hvor ansatte og andre kan varsle anonymt og uten risiko for represalier.³⁶ Selskapet bør ha en entydig framgangsmåte for granskning av varslinger om brudd på retningslinjer, og det må synliggjøres hvilke reaksjoner som ilegges enkeltpersoner som bryter dem.³⁷

Antikorrupsjonsprogrammet må overvåkes og forbedres basert på både intern erfaring og eksterne forhold som nye lover og standarder for beste praksis.³⁸

Ifølge slike standarder er det helt sentralt at arbeidet med korrupsjonsforebygging er delegert til en egen funksjon eller en person som har nødvendige ressurser og autonomi. Det forutsettes at etterlevelsesevdelingen har direkte tilgang til konsernledelsen og til styret.³⁹

³² UNODC (2013), kapittel III, bokstav A; OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 1.; TI (2013), punkt 6.1. Se også World Bank Group (WBG). 2010. *Summary of World Bank Group Integrity Compliance Guidelines*, punkt 2.1, tilgjengelig på <http://pubdocs.worldbank.org/en/489491449169632718/Integrity-Compliance-Guidelines-2-1-11.pdf>.

³³ Dette følger blant annet av UNODC (2013), kapittel II; OECD (2010), Annex II, bokstav A); DOJ og SEC (2012), kapittel 5, side 58-59; UK Ministry of Justice. 2011. *The Bribery Act 2010 Guidance*, Principle 3, tilgjengelig på <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance>. En mer utfyllende veiledning for hvordan slike risikovurderinger kan gjennomføres er blant annet Global Compact's *A guide for anti-corruption risk-assessment* (2013), tilgjengelig på https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Anti-Corruption/RiskAssessmentGuide.pdf.

³⁴ UNODC (2013), kapittel III, bokstav H; OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 8; TI (2013), punkt 6.4; WBG (2010), punkt 7.

³⁵ OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 6, i); TI (2013), punkt 6.2.; WBG (2010), punkt 5.

³⁶ UNODC (2013), kapittel III, bokstav I og J; OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 9 og 11, ii); TI (2013), punkt 6.3.1. og 6.5.1.; WBG (2010), punkt 8.1, 9.1 og 9.3.

³⁷ UNODC (2013), kapittel III, bokstav J og K; WBG (2010), punkt 10.

³⁸ UNODC (2013), kapittel III, bokstav L; OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 12; TI (2013), punkt 6.8 og 6.10; WBG (2010), punkt 3.

³⁹ Dette følger blant annet av DOJ og SEC (2012), kapittel 5, side 58; OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 4.; WBG (2010), punkt 2.3.

Eierstyring og selskapsledelse

OECD-prinsippene slår blant annet fast at styret i selskapet er ansvarlig for å føre kontroll med selskapets daglige ledelse på vegne av eierne. For at styret skal kunne utøve denne funksjonen, er det avgjørende at det kan foreta objektive og selvstendige vurderinger, hvilket normalt vil forutsette at et tilstrekkelig antall av styremedlemmene er uavhengige av den daglige ledelsen.⁴⁰

Én av styrets nøkkelfunksjoner er å sikre integriteten til selskapets systemer for regnskap og finansiell rapportering, herunder uavhengig revisjon. Videre skal styret sikre at selskapet har hensiktsmessige internkontrollsystemer på plass, spesielt systemer for risikostyring, finansiell og operasjonell kontroll, samt systemer som sikrer etterlevelse med lover og relevante standarder. Som eksempler på relevante lover, reguleringer og standarder viser OECD-prinsippene blant annet til nasjonale straffebestemmelser som følger av OECDs *Anti-Bribery Convention*, samt andre former for bestikkelser og korrupsjon.⁴¹

For at styret skal kunne ha tilstrekkelig tilsyn med den øverste ledelsen i selskapet, vil det normalt være nødvendig å etablere en internrevisjonsfunksjon som rapporterer direkte til styret.⁴² Når det gjelder selskapets etterlevelseshetsfunksjon («*compliance*»), forutsetter som nevnt andre standarder for etterlevelse at også denne enheten i selskapet har direkte tilgang til styret.⁴³

3.2 Nasjonal lovgivning

De siste ti årene har Brasil gjennomført omfattende anti-korrupsjonsreformer. Det har blitt iverksatt flere tiltak for å skape økt transparens, Brasil har ratifisert flere internasjonale anti-korrupsjonskonvensjoner, og det ble vedtatt ny nasjonal lovgivning mot korrupsjon i 2013 («*Lei Anticorrupção*») hvoretter selskaper for første gang pålegges sivilrettslig og administrativt ansvar som følge av korrupsjonsrelaterte handlinger.⁴⁴ Andre viktige anti-korrupsjonsbestemmelser er også inntatt i straffeloven («*Código Penal*»), herunder aktiv og passiv korrupsjon, jf. hhv. artikkel 333 og 317.

En tilføyelse til antikorrupsjonsloven som trådte i kraft i mars 2015, omhandler konkrete sider ved interne etterlevelseshets- og anti-korrupsjonssystemer. I likhet med andre lands lover på dette området utmeisles her spesifikke krav til selskapers anti-korrupsjonssystemer som også vektlegges ved ilegging av sanksjoner.⁴⁵

⁴⁰ OECD (2015), prinsipp VI, s. 51, prinsipp VI.E, s. 57.

⁴¹ OECD (2015), prinsipp VI.D.7, s. 56.

⁴² OECD (2015), prinsipp VI.D.7, s. 56.

⁴³ DOJ og SEC (2012), kapittel 5, side 58; OECD (2010), Annex II, bokstav A), punkt 4.

⁴⁴ De internasjonale konvensjonene inkluderer blant annet *OECD Anti-Bribery Convention* (implementert ved Decreto No. 3.678/2000) og FNs *United Nations Convention Against Corruption* (implementert ved Decreto No. 5.687/2006). Den brasilianske anti-korrupsjonsloven er inntatt i *Lei No. 12.846/13*.

⁴⁵ Kapittel IV, Art. 42 i *Decreto N° 8.420*, 18. mars 2015: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_Ato2015-2018/2015/Decreto/D8420.htm

4 Informasjon fra selskapet

4.1 JBS' reaksjoner på korrupsjonsanklagene

I juli 2016 ble det kjent at styreleder i JBS var under etterforskning for korrupsjon. JBS gjorde det umiddelbart klart at verken selskapet eller noen i den daglige ledelsen («*executives*») var mål for eller knyttet til denne etterforskningen.⁴⁶

Da styreleder og CEO i JBS ble suspendert fra sine stillinger i forbindelse med en annen korrupsjonsetterforskning, opplyste JBS i en børsmelding 13. september 2016 at den tredje broren i familien som eier J&F, ville overta midlertidig som CEO, mens faren til de tre brødrene ville overta som styreleder.⁴⁷ Like etter inngikk de to suspenderte brødrene en avtale med påtalemyndigheten om å kunne returnere til selskapet mot å stille en garanti på 1,5 mrd. BRL.⁴⁸ Dagen etter at garantiavtalen med påtalemyndigheten ble kjent, besluttet styret i JBS å gjenoppnevne de to førstnevnte brødrene som hhv. styreleder og CEO/nestleder i styret.⁴⁹

I forbindelse med etterforskningen av eksporttillatelsene for bedrevet kjøtt som ble kjent 17. mars 2017, opplyste JBS at ingen rettslige tiltak hadde blitt iverksatt mot selskapets ledelse, og at hovedkontoret heller ikke hadde vært gjenstand for ransaking.⁵⁰ Da etterforskningen av finansieringen fra BNDES ble offentliggjort 12. mai 2017, uttalte JBS at alle investeringer som BNDES hadde gjort i selskapet, var blitt gjennomført via BNDESpår på et tidspunkt hvor JBS allerede var børsnotert, og at alle disse investeringene var i full overensstemmelse med brasilianske finansmarkedsreguleringer og uten noen form for spesialbehandling av eller spesielle fordeler for JBS.⁵¹

Først da samarbeidsavtalen med påtalemyndigheten ble offentlig kjent 18. mai 2017, ga JBS informasjon som knyttet selskapet til de pågående etterforskningene. I en børsmelding opplyste JBS at syv i ledelsen i selskapet og i holdingselskapet J&F hadde inngått en samarbeidsavtale med påtalemyndigheten som fastsatte en bot på totalt 225 mill. BRL, i tillegg til en forpliktelse til blant annet å samarbeide med myndighetene om alle forhold omfattet av avtalen.⁵²

I en børsmelding 26. mai 2017 offentliggjorde JBS en ny styresammensetning. I meldingen ble det opplyst at styreleder i et styremøte samme dag hadde gått av og trukket seg ut av selskapet. Det fremgikk videre at faren til vedkommende, grunnleggeren av JBS, ble ny

⁴⁶ JBS, 1. juli 2016: *Notice to the market – JBS is not a target of a Federal Police operation*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/3712/Notice%20to%20the%20Market%20-%20Federal%20Police%20Operation.pdf>.

⁴⁷ JBS, 13. september 2016: *Material Fact*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/3810/Material%20Fact%20-%20W%20e%20J.pdf>.

⁴⁸ Wall Street Journal, 13. september 2016: *Brazilian Judge Permits JBS Executives to Return to Work*, <https://www.wsj.com/articles/brazilian-judge-permits-jbs-executives-to-return-to-work-1473810911>.

⁴⁹ JBS, 14. september 2016: *Material Fact*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/3813/Material%20Fact%20-%20Wesley%20%282%29.pdf>.

⁵⁰ JBS, 17. mars 2017: *Notice to the market*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/3999/Notice%20to%20the%20Market%20-%20PF%20Operation.pdf>.

⁵¹ JBS, 12. mai 2017: *Notice to the market*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4089/Notice%20to%20the%20Market%20-%20Op%20Bullish.pdf>.

⁵² JBS, 18. mai 2017: *Notice to the market*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4119/Notice%20to%20the%20Market.pdf>.

nestleder i styret. Som ny styreleder oppnevnte man et annet styremedlem som ikke var i familie med de to førstnevnte, men som hadde sittet i styret de siste 4-5 årene.⁵³

Da rettsforliket mellom J&F og brasiliansk påtalemyndighet ble kjent 31. mai 2017, opplyste JBS i en børsmelding at boten på 10,3 mrd. BRL over 25 år utelukkende skulle betales av J&F, men at forliket også knyttet seg til JBS.⁵⁴ Kort tid senere opplyste selskapet at implementeringen av et nytt etterlevels- og integritetsprogram, inkludert beste globale standarder for eierstyring og selskapsledelse, også var ett av kravene i forliket. JBS ble også pålagt å iverksette en granskning av forholdene omtalt i samarbeidsavtalen og rettsforliket.⁵⁵ Selve planen for JBS' etterlevelsprogram ble vedtatt 28. juni 2017.⁵⁶

Arrestasjonen av CEO i JBS 13. september 2017 ble bekreftet i en børsmelding fra selskapet samme dag.⁵⁷ Fire dager senere kunngjorde JBS at styret enstemmig hadde valgt grunnleggeren av selskapet til ny CEO i selskapet. Samtidig opplyste JBS at det hadde blitt opprettet et globalt lederteam bestående av tre personer fra ledelsen i selskapet som skulle bistå den nye CEO'en med råd og veiledning. En av disse tre var sønnen til tidligere CEO som nettopp var blitt arrestert.⁵⁸

4.2 JBS' tiltak for å forebygge, oppdage og reagere på korrupsjon

4.2.1 Etterlevelse («*compliance*»)

Tiltak rapportert før mai 2017

Av JBS' årsrapport for 2008 fremgår det at selskapet har hatt *etiske retningslinjer* på plass siden 2004. Disse retningslinjene skal blant annet ha hatt bestemmelser om gaver og underholdning, samt eksplisitte forbud mot bestikkelser, belønninger, ulovlige betalinger og andre korruperte handlinger.⁵⁹ Retningslinjene ble revidert i mars 2016.⁶⁰

I sin årsrapport for 2009 oppga JBS at det hadde på plass en *varslingskanal* («*Whistleblower's Channel*») hvor ansatte kunne melde fra konfidensielt om enhver uregelmessighet i

⁵³ JBS, 26. mai 2017: *Material Fact – Tarek Farahat elected Chairman of the Board of JBS*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4141/Material%20Fact%20-%20Board%20Change.pdf>.

⁵⁴ JBS, 31. mai 2017: *Material Fact – JBS Announces that its Holding Company entered into a Leniency Agreement with the Brazilian Federal Prosecutor's Office*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4149/MATERIAL%20FACT%20-%20Agreement%20with%20MPF%20%282%29.pdf>.

⁵⁵ JBS, 5. juni 2017: *Material Fact - JBS Announces That J&F Signed a Leniency Agreement With the Federal Public Prosecutor's Office*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4156/MATERIAL%20FACT%20-%20Agreement%20with%20MPF.pdf>; JBS, 28. august 2017: *Material Fact – Manifestation of the Company's Management*, s. 3, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4299/JBS%20-%20Material%20Fact%20-%20Management%20Letter.pdf>.

⁵⁶ JBS, 28. juni 2017: *Material Fact – JBS strengthens its Governance, Professionalism and Compliance*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4197/JBS%20S.A.%20-%20Material%20Fact%20-%20Executive%20Committee2.pdf>.

⁵⁷ JBS, 13. september 2017: *Material Fact*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4331/Material%20Fact%20-%20WB%2013.09.17.pdf>.

⁵⁸ JBS, 17. september 2017: *Material Fact*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/4341/Material%20Fact%20-%20JBS%2017.09.17.pdf>.

⁵⁹ JBS Annual Report 2008, s. 57, http://jbss.foinvest.com.br/enu/17/JBS_RA_2008_eng.pdf.

⁶⁰ JBS, mars 2016: *Manual of Ethical Conduct*, <http://jbss.foinvest.com.br/enu/3700/Manual%20ING%20FINAL.PDF>.

tilknytning til selskapets virksomhet.⁶¹ Av selskapets årsrapport for 2015 fremgår det imidlertid at det først var i 2015 at JBS opprettet en varslingskanal til selskapets ombudsmann via internett som kunne sikre varslere anonymitet.⁶²

Ifølge GRI-rapporten⁶³ som er vedlagt selskapets årsrapport for 2013, fikk alle nyansatte i selskapet *opplæring* i selskapets retningslinjer og prosedyrer for anti-korrupsjon.⁶⁴

I JBS' årsrapport for 2015 oppgis det at selskapet samme år opprettet et «*etterlevelseskontor*» («*Corporate Compliance Office*»). Denne enheten skulle betjene alle forretningsområdene i JBS og være ansvarlig for å identifisere, vurdere og overvåke risiko, samt utvikle opplærings- og kommunikasjonsprogrammer for alle ansatte og leverandører. Denne enheten ble oppgitt å rapportere til «*Institutional Relations Department*».⁶⁵ I ettertid har det fremkommet at sistnevnte avdeling ble ledet av én av de syv som omfattes av samarbeidsavtalen med den brasilianske påtalemyndigheten av 18. mai 2017. I et brev fra JBS til Etikkrådet i oktober 2017 opplyses det imidlertid at *den nyopprettede etterlevelsesavdelingen* – som har som mål å implementere bestepsaksis i eierstyring og selskapsledelse samt forhindre at handlingene omtalt i samarbeidsavtalen og rettsforliket gjentar seg – skal rapportere direkte til styret i JBS.⁶⁶

Tiltak rapportert etter mai 2017

I børsmeldingen 28. juni 2017 opplyste selskapet at det hadde vedtatt planen for sitt nye *etterlevelsesprogram* – «*Always do the right thing*» - som skulle bli utviklet med bistand fra et internasjonalt advokatfirma.

I brev til selskapet i slutten av september 2017 ba Etikkrådet blant annet JBS om planen for implementering av dette programmet, mandatet for den interne granskningen, selskapets seneste korrupsjonsrisikovurdering og beskrivelse av metodikken som er anvendt, samt selskapets fremtidige strategi for å håndtere relasjonene til politiske partier og politikere, herunder partistøtte.

I sitt svar til rådet gir JBS en kort redegjørelse for hovedkomponentene i etterlevelsesprogrammet:⁶⁷

- *Opplæring:* Ifølge JBS fikk alle direktørene i selskapet (110 personer) opplæring mellom august og september i lovgivning, regelverk og retningslinjer knyttet til antikorrupsjon, kartellforebygging, interessekonflikter, arbeidslivsstandarder og hvitvasking. Det opplyses også at man er i gang med å utvikle en strategi for opplæring av andre ansatte i «kritiske posisjoner». Det vises til at JBS har over 100 000 ansatte bare i Brasil, og understrekes derfor at dette arbeidet må være systematisk og gjennomføres over tid.
- *Retningslinjer og prosedyrer:* Selskapets etiske retningslinjer og andre prosedyrer blir for tiden revidert. Dette inkluderer retningslinjer om bestiktelser og korrupsjon,

⁶¹ JBS Annual Report 2009, s. 41.

⁶² JBS Annual and Sustainability Report 2015, s. 35,

<http://jbss.foinvest.com.br/enu/3726/16.06.2016%20RA%20ENG%20JBS%202015.pdf>.

⁶³ Global Reporting Initiative (GRI): <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>.

⁶⁴ JBS Annual and Sustainability Report 2013, s. 95,

http://jbss.foinvest.com.br/enu/3722/jbs_RA13_book_ENGLISH_FINAL.pdf.

⁶⁵ JBS Annual and Sustainability Report 2015, s. 34.

⁶⁶ Brev fra JBS til Etikkrådet av 11. oktober 2017.

⁶⁷ Brev fra JBS til Etikkrådet av 11. oktober 2017.

bakgrunnsundersøkelser av tredjeparter, interessekonflikter, donasjoner, sponsorater, m.m. I et senere brev til rådet i januar 2018 opplyser JBS at de tar sikte på å ferdigstille dette arbeidet i løpet av første halvår 2018.⁶⁸

- *Bakgrunnsundersøkelser av tredjeparter:* JBS er i ferd med å leie inn et konsulentselskap som skal bistå selskapet med å utvikle en metodologi for å gjennomføre denne typen undersøkelser som inkluderer både kunder og leverandører.
- *Varslingskanal:* I sitt første brev opplyste JBS at de var i ferd med å etablere en ekstern og profesjonelt drevet varslingskanal. I det andre brevet opplyser selskapet at kanalen nå er blitt operativ, og at den gir muligheter for anonym varsling. Det opplyses videre at selskapet er i gang med identifisering og opplæring av ansatte og komitémedlemmer som skal gjennomføre granskninger på grunnlag av innkomne varsler.⁶⁹
- *Avdeling ansvarlig for etterlevelse:* JBS opplyste i en børsmelding 14. juni 2017 at de hadde oppnevnt en leder for den nyopprettede etterlevelsesavdelingen.⁷⁰ I sitt svarbrev til Etikkrådet opplyser selskapet videre at avdelingen har fått fire nye ansatte i løpet av september-oktober 2017, og at de fremdeles er i prosess med å ansette flere.

Når det gjelder *mandatet for den interne granskningen* opplyser JBS i sitt svarbrev at dette vil bli begrenset til forholdene som er omhandlet i samarbeidsavtalen med påtalemyndigheten, men gir ikke noen informasjon utover dette.

Som svar på spørsmålet om *korrupsjonsrisikovurdering og -metodikk* opplyser JBS at de har gjennomført globale risikovurderinger siden 1. kvartal i 2017. Selskapet opplyser videre at informasjon fra ovennevnte samarbeidsavtale vil bli analysert med sikte på å identifisere mangler og muligheter for å forhindre gjentakelse av ugjerninger i fremtiden.

Når det gjelder spørsmålet om selskapets fremtidige *strategi for å håndtere relasjonene til politiske partier og politikere, herunder partistøtte*, viser JBS til at politiske donasjoner fra selskaper er forbudt i Brasil. Selskapet opplyser at de vil overholde loven og ikke foreta noen politiske donasjoner eller ha noen relasjoner med politiske partier i Brasil som ikke er tillatt etter gjeldende lovgivning.

4.2.2 Eierstyring og selskapsledelse («corporate governance»)

Familien som eier J&F, har hele tiden vært sentralt plassert i styret og ledelsen av JBS. I en e-post til Etikkrådet 11. januar 2018 gjør JBS det klart at det ikke kan garanteres at medlemmer av familien som er hovedaksjonær, ikke vil fortsette å ha sentrale posisjoner i ledelsen av selskapet. Av styrets ni medlemmer, er det bare fire som er uavhengige av selskapet og hovedaksjonæren.⁷¹

Den nye styrelederen som ble oppnevnt i oktober 2017 er ny i styret og ikke en del av familien som eier J&F, men har vært ansatt i JBS de siste 20 årene. Fortsatt sitter faren til de to impliserte brødrene, samt sønnen til én av disse to i styret, og faren er også CEO med sønnesønnen som nær rådgiver.

I mai 2017 opprettet JBS en *ny komité for eierstyring og selskapsledelse («Governance Committee»)* som skulle ledes av styrelederen, og som har som hovedformål å sørge for at

⁶⁸ Brev fra JBS til Etikkrådet av 3. januar 2018.

⁶⁹ Brev fra JBS til Etikkrådet av 3. januar 2018.

⁷⁰ JBS, 14. juni 2017: *Notice to the market - JBS Advances in Compliance Measures*, <http://jbss.infoinvest.com.br/enu/4178/Notice%20to%20the%20Market%20-%20Compliance.pdf>.

⁷¹ JBS' nettside besøkt 2. februar 2018: <http://jbss.infoinvest.com.br/static/enu/conselho-de-administracao.asp?idioma=enu>.

global bestep praksis i eierstyring, selskapsledelse og etterlevelse blir implementert i selskapet.⁷² I det andre brevet til Etikkrådet opplyser JBS også at de har opprettet en egen *etikkomité* («*Ethics Committee*») som skal gi råd til styret, veilede og definere regler for håndtering av uforutsette situasjoner, samt følge opp og foreslå endringer til selskapets etterlevelsprogram.⁷³

Den nest største eieren i JBS, BNDESPar, anmodet i juli 2017 om en ekstraordinær generalforsamling. Med henvisning til de skadene som var påført selskapet, ba BNDESPar blant annet om at CEO i JBS ble byttet ut, og at det ble satt i gang en sivil søksmålsprosess mot vedkommende og de tre øvrige i den tidligere ledelsen som var omfattet av samarbeidsavtalen.⁷⁴

I en børsmelding 28. august opplyste imidlertid JBS at et flertall i styret ønsket at CEO skulle fortsette i stillingen inntil videre. Flertallet mente at en slik avgang ville være prematur så lenge den interne og uavhengige granskningen ikke var gjennomført, og det foreløpig ikke fantes et objektivt grunnlag for å kunne konkludere at vedkommende hadde påført selskapet skader.⁷⁵

Etter at styret i JBS oppnevnte faren til de to brødrene til ny CEO i selskapet lørdag 16. september 2017, kritiserte CEO i BNDES omstendighetene rundt beslutningen og ga uttrykk for at eierstyringen og selskapsledelsen i JBS ikke var tilfredsstillende.⁷⁶ I et svarbrev dagen etter opplyste JBS at de vurderte å iverksette rettslige skritt mot CEO i BNDES, da de mente at uttalelsene dagen før kunne skade JBS' interesser.⁷⁷

5 Etikkrådets vurdering

Basert på den foreliggende dokumentasjonen har rådet vurdert om det foreligger en uakseptabel risiko for at JBS er involvert i handlinger som utgjør grov korrupsjon, herunder om korrupsjonen er utført på en omfattende og/eller systematisk måte.

Tidligere representanter for ledelsen og styret i JBS har tilstått å ha bestukket mer enn 1800 politikere fra 28 forskjellige politiske partier, dvs. 4/5 av de registrerte politiske partiene i Brasil. Dette har inkludert nesten 200 medlemmer av parlamentet, en rekke guvernører, samt

⁷² JBS, 26. mai 2017.

⁷³ Brev fra JBS til Etikkrådet av 3. januar 2018.

⁷⁴ JBS, 26. juli 2017: *Call Notice – Extraordinary Shareholders' Meeting*, <http://jbs.infoinvest.com.br/enu/4230/JBS%20-%20Edital%20de%20Convocao%20-%20AGE%20-%20Pedido%20BNDES%2026%2007%202017%20%28v.%20ingls%29.pdf>; BNDES, 14. august 2017: *BNDESPAR publica sua intenção de voto para AGE da JBS S.A.*, <https://www.bndes.gov.br/wps/portal/site/home/mercado-de-capitais/BNDESPAR-publica-sua-intencao-de-voto-para-age-da-jbs-sa>; Reuters, 15. august 2017: <https://www.reuters.com/article/brazil-corruption-jbs-BNDESPAR/BNDESPAR-to-back-suit-against-batista-family-in-jbs-meeting-idUSL2N1L10M4>.

⁷⁵ JBS, 28. august 2017: *Material Fact*, <http://jbs.infoinvest.com.br/enu/4299/JBS%20-%20Material%20Fact%20-%20Management%20Letter.pdf>.

⁷⁶ BNDES, 18. september 2017: *Nota à imprensa: JBS*, <https://www.bndes.gov.br/wps/portal/site/home/imprensa/noticias/conteudo/nota-imprensa-jbs>; Reuters, 18. september 2017: *Brazil's BNDES lambasts JBS CEO switch, seeks family's removal*, <https://www.reuters.com/article/us-jbs-ceo/brazils-bndes-lambasts-jbs-ceo-switch-seeks-familys-removal-idUSKCN1BT22M>; Bloomberg, 19. september 2017: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-09-18/batistas-keep-jbs-a-family-affair-as-shareholder-pressure-mounts>.

⁷⁷ G1, 19. september 2017: *JBS diz que avalia medidas judiciais contra o presidente do BNDES*, <https://g1.globo.com/economia/negocios/noticia/jbs-diz-que-avalia-medidas-judiciais-contra-o-presidente-do-bndes.ghtml>.

den nåværende og de to foregående presidentene i landet. Totalt sett kan bestikkelsene dreie seg om nesten 1,5 milliarder NOK utbetalt gjennom de siste 10-15 årene. Etikkrådet legger på bakgrunn av dette til grunn at JBS har vært involvert i grov korrupsjon.

Rådet har videre vurdert om det foreligger en uakseptabel risiko for at selskapet på nytt skal bli involvert i tilsvarende handlinger. Alvoret og omfanget av korrupsjonshandlingene og selskapets reaksjoner på disse er viktige elementer i denne vurderingen. Rådet legger også vekt på selskapets tiltak for å forebygge, oppdage og reagere på korrupsjon, samt det politiske landskapet selskapet opererer i.

Etikkrådet tar utgangspunkt i at korrupsjonen som nå er erkjent, er av et omfang og alvor som tilsier at selskapet på et tidlig tidspunkt burde ha gransket anklager, slått ned på korrupsjonen og iverksatt tiltak for å forhindre nye korrupsjonstilfeller. Dette synes ikke å ha vært tilfelle i JBS. Hverken styreformann eller CEO ble suspendert da disse ble satt under etterforskning. Da samarbeidsavtalen med den brasilianske påtalemyndigheten ble offentlig kjent i mai 2017, fortsatte CEO likevel i sin stilling frem til han ble arrestert i september 2017. Selskapet iverksatte heller ikke på eget initiativ granskninger av korrupsjonsanklagene eller nye tiltak på etterlevelsedområdet, men ble pålagt slike tiltak gjennom et forlik morselskapet inngikk med påtalemyndigheten i slutten av mai 2017. Påstander om økonomiske misligheter kom imidlertid fram i pressen allerede i 2014 og ble ikke grepet fatt i av styret. Etikkrådet noterer seg at heller ikke de mange børsmeldingene fra 2016 og fram til samarbeidsavtalen av mai 2017 har berørt korrupsjonsanklagene. Etikkrådet legger til grunn at selskapets passivitet og reaktive handlinger i møte med korrupsjonssakene tyder på at JBS ikke har handlet for å avdekke og forebygge korrupsjon, men først og fremst har vært opptatt av å unngå et negativt fokus på selskapet.

Etterforskninger som begynte i 2014 og som fortsatt pågår, har vist at korrupsjon har vært svært utbredt i Brasil. Opplysningene som foreligger om JBS sine aktiviteter, gir Etikkrådet grunn til å anta at sentrale personer i JBS i betydelig grad har medvirket til dette. Brasil har de siste årene innført antikorrupsjonslovgivning som håndheves i rettsvesenet. Etikkrådet legger til grunn at disse tiltakene har redusert risikoen for korrupsjon, men at risikoen fortsatt er høy. Det er fremdeles uklart om alle politikere som er mistenkt for korrupsjon, vil bli ført for retten. Etikkrådet har også merket seg at politikere har hatt direkte inngrep med statselskaper og beslutninger på detaljnivå. Politikere som synes å ha spilt en sentral rolle i korrupsjonssystemet, sitter fortsatt i sentrale posisjoner. Selv om også styringen av statselskaper har blitt forbedret de siste årene, legger rådet til grunn at det brasilianske systemet fremdeles må antas å representere en betydelig korrupsjonsrisiko.

Når korrupsjonsrisikoen er høy, stilles det særlige krav til hvordan selskapet innretter seg for å hindre korrupsjon.

Etikkrådet legger til grunn at JBS frem til mai 2017 ikke har hatt en helhetlig plan for korrupsjonsbekjempelse. Tiltakene som blir presentert i årsrapportene, fremstår til dels som tilfeldige og løsrevne. Dette kan ha sammenheng med at JBS først i 2015 fikk en egen enhet med ansvar for etterlevelse. Rådet stiller seg også spørrende til hvor reelle tiltakene har vært, både i lys av korrupsjonen som har pågått kontinuerlig, og de nye tiltakene som selskapet lanserte i 2017.

Rådet har notert seg at selskapet nå forsøker å få et helhetlig etterlevelsprogram på plass, i tråd med internasjonal bestep praksis på området. Eksempler på dette er blant annet at de har hentet inn ekstern bistand fra et internasjonalt advokatfirma i utviklingen av programmet, at de har opprettet en egen avdeling med ansvar for etterlevelse, at de har etablert en ekstern og profesjonelt drevet varslingskanal, og at de er i ferd med å utvikle metodologi for

bakgrunnsundersøkelser av tredjeparter. Ettersom JBS ikke har oversendt selve planen for implementeringen av etterlevelsprogrammet, er det imidlertid ikke mulig for rådet å vurdere om programmet tilfredsstillende grunnleggende krav til denne typen tiltak, eller inneholder de elementene som er naturlig å forvente i et «bestepaksis-program».

Selskapers tiltak for å hindre korrupsjon er imidlertid ikke begrenset til etableringen av et etterlevelsprogram. Også eierstyring og selskapsledelse må tilpasses risikoen for korrupsjon. Når tidligere medlemmer av styre og ledelse har vært direkte ansvarlige for grov korrupsjon, er det en forventning om at tilstrekkelig avstand etableres mellom korrupsjonshandlingene og de involverte personene på den ene siden og selskapets styre og ledelse på den andre.

Enkelte strukturelle grep som JBS har tatt etter at korrupsjonssaken ble kjent, fremstår som skritt i riktig retning. Opprettelsen av nye styrekomitéer og rapporteringslinjen til styret fra etterlevelsavdelingen er eksempler på dette. Etikkrådet er likevel av den oppfatning at den nåværende sammensetningen av styret og ledelsen ikke gir tilstrekkelig uavhengighet til tidligere styre og ledelse. Styreleder har vært i selskapet gjennom hele perioden da korrupsjonen har pågått. Dette gjelder også CEO, som også er nestformann i styret. Både CEO og et annet styremedlem er i nær familie med hovedmennene i korrupsjonssaken. Det fremstår for Etikkrådet som særlig krevende for selskapet å håndtere granskninger hvis både den daglige ledelsen og flere styremedlemmer er inhabile. Etikkrådet merker seg også at selskapets andre store aksjonær, BNDES, har kritisert selskapet for dårlig eierstyring og selskapsledelse etter at de nye tiltakene for bedret selskapsstyring ble lansert. Etikkrådet mener derfor at det fortsatt er en uakseptabel risiko for grov korrupsjon knyttet til JBS.

6 Tilrådning

Etikkrådet tilråder å utelukke JBS fra Statens pensjonsfond utland på grunn av en uakseptabel risiko for at selskapet bidrar til eller selv er ansvarlig for grov korrupsjon.

Johan H. Andresen Leder	Hans Christian Bugge	Cecilie Hellestveit	Brit Rugland	Trude Myklebust
(Sign.)	(Sign.)	(Sign.)	(Sign.)	(Sign.)